АББАС СӘҺҺӘТ

Вәтәндаш олмаг һәр бир әсл шаирин борчу, вәтәндашлыг һәгиги әдәбиjjатын мәһәк дашыдыр. XX әсрин әввәлләриндә jаранмыш Азәрбаjчан ичтимаи-сиjаси шәраити әдәбиjjат хадимләринин jени бир нәслини меjдана кәтирмишди: вәтәндаш jазычылар! Азәрбаjчан романтизминин көркәмли нүмаjәндәси Аббас Сәһһәт дә белә вәтәндаш jазычылардан иди. О да XX әсрин бәдии әдәбиjjат гаршысына гоjдуғу проблемләрин һәллинә чалышды. Һәм әмәли фәалиjjәти, һәм дә jарадычылығы илә халгын азадлыг вә кәләчәjи уғрунда мүбаризә апаран көркәмли шәхсиjjәтләрин сырасында даjанырды.

«Кәнчлик» нәшриjjаты профессор Камал Талыбзадәнин «Аббас Сәһһәт» китабыны чапдан бурахмышдыр. Тәдгигатчы бу китабына А. Сәһһәт һаггында хеjли jени материал әлавә етмиш, бир чох мүлаһизә вә фикирләрини кенишләндирмиш, бә'зиләрини дәгигләшдирмиш, һәм дә онлары сериjанын тәләбләринә уjғун бир формада тәгдим етмишдир. Мүәллифин мәгсәди исә, өзү демишкән, «заманын га-

 багчыл, ајыг, мәдәни, халг талејини дүшүнән, вәтәнпәрвәр вә вәтәндаш шаиринин һәгиги сурәтини јаратмаг»дыр. О, шаирин һәјатына даир сәнәдләр, хатирәләр, XX әср дөврү мәтбуатындан топладығы материаллар әсасында, еләчә дә бәдии нүмунәләрин әһатәли тәһлили васитәсилә бу сурәти бүтөв, һәртәрәфли јаратмаға наил олур.

А. Сәһһәтин ушаглығындан, илк тәһсил илләриндән тутмуш вәфатына гәдәрки дөврә аид арашдырмалар онун бир вәтәндаш вә шаир кими формалашмасына тә'сир көстәрән мәнбәләри, амилләри, һадисәләри үзә чыхарыр. Тәдгигатчы шаирин һәјатынын гисмән гаранлыг олан Иран дөврүнү, өмрүнүн сон илләрини, мүхтәлиф мәдәни тәдбирләрдә иштиракыны, мүасирләри илә чохчәһәтли әлагәләрини әтрафлы ишыгландырыр. Бурада хүсусилә Сәһһәт вә Сабир арасындакы мүнасибәтә һәср олунмуш сәһифәләр марагла охунур. Доғрудан да, онларын арасындакы үнсијјәт, әгидә бирлији, дост сәдагәти бу күн дә чохлары үчүн өрнәк ола биләр. Лакин Қ. Талыбзадә бу мүнасибәти јалныз шәхси достлуг һиссләри чәрчивәсиндә дејил, даһа кениш мә'нада шәрһ етмишдир. О, чох доғру олараг јазыр: «Ики шаир арасындакы достлуг, XX әср Азәрбајчан реализми илә романтизминин гаршылыглы әлагәсини вә тә'сирини әјанилəшдирән бир рәмзә чеврилмишдир».

Қитабын икинчи фәслиндә мүәллиф сәнәткарын бәдии јарадычылығыны тәһлил етмиш, ондан Сәһһәтин вәтәндашлыг фәалијјәтинин хүсуси саһәси кими сөһбәт ачмышдыр. Бу тәһлилләрдән ајдын олур ки, арабир мүчәррәд, зиддијјәтли јарадычылыг һаллары кечирмәсинә бахмајараг шаир бәдии әсәрләриндә даима өз вәтәндашлыг идеалларына садиг галмышдыр. Онун лирик ше'рләриндә никбинликлә јанашы, халгынын фачиәли вәзијјәтиндән доған бир кәдәр һисси дә һаким иди. Анчаг романтик шаирин кәдәринин хәлгилик вә вәтәндашлыг руһу заманын маһијјәти, халгын вәзијјәти, әһвалруһијјәси илә зиддијјәт тәшкил етмирди. Она көрә дә Қ. Талыбзадәнин беләә бир фикри илә разылашмаг лазымдыр: «Сәһһәтин кәдәри ичтимаи маһијјәт дашыјырды. XX әср Азәрбајчан романтизминә мәхсус вәтәндашлыг кәдәри иди. Вәтәни өз мәрамынча, халгы өз арзулары сәвијјәсиндә көрмәјән бир вәтәндаш шаирин кәдәри иди».

Лирик әсәрләриндә фәрјад гопаран, көз јашы төкән, һәмвәтәнләрини ајылмаға, маарифә, азадлыға чағыран Сәһһәт сатирик әсәрләриндә халгы чәһаләтдә сахлајан, ону олмазын мүсибәтә дүчар едәнләри дамғалајырды. Бу заман о, вәсф вә тәрәннүм үсулунун әвәзинә ејһам вә кинајәдән истифадә едирди. Тәдгигатчы инандырычы арашдырмалар, мүгајисәләр нәтичәсиндә «Қәлнијјәт» журналында «Шејх Шејпур» имзасы илә дәрч едилмиш сатирик ше'рләрин Сәһһәтин гәләминә мәхсус олмасы фактыны бир даһа тәсдиг едир. Бу сатиралары кениш тәһлилә чәлб едән әдәбијјатшүнас белә бир гәнаәтә кәлир: «Сатиралар бир даһа көстәрир ки, дөврүн мүрәккәб, зиддијјәтли тоггушмалары вә мүбаризәләри шәраитиндә шаир һәмишә мәзлумларын, әзиләнләрин, мәһкумларын мәнафејини мүдафиә етмиш, «руәсалара», «әғнијјалара» вә онларын дәјирманына су төкән руһаниләрә, «бојну крахмаллы», мәсләксиз, ријакар зијалылара, милләти сатанлара, башга халглара лагејдлик көстәрәнләрә дүшмән мүнасибәт бәсләмишдир».

Јухарыдакы фикирләр А. Сәһһәтин ичтимаи мүбаризәләрдә тутдуғу вәтәндашлыг мөвгејини чох дәгиг ифадә едир.

Мүәллиф бу фәсилдә сәнәткарын драм вә нәср, ушаглар үчүн јаздығы әсәрләринин дә тәһлилинә мүәјјән гәдәр јер вермишдир.

Әсәрин үчүнчү фәсли шаирин тәрчүмәчилик фәалијјәтини әһатә едир. Алим бу тәрчүмәләрин мәнбәләри, сәвијјәси, мәгсәди барәдә дә мараглы фикирләр сөјләмишдир. О јазыр: «Сәһһәтин романтик шаир кими јетишмәсиндә јахшы таныш олдуғу башга милли әдәбијјатларын мүстәсна ролу олмушдур». Һәгигәтән дә Сәһһәтин тәрчүмәләринә нәзәр јетирдикдә көрүрүк ки, о, рус, түрк, франсыз вә с. әдәбијјатлардан даһа чох романтик нүмунәләри ана дилинә чевирмишдир. Романтик ше'рләрин тәрчүмәси онун үчүн һәгиги мәктәб, романтизм методунун сирләринә јијәләнмәк јолларында әмәли семинар ролуну ојнамышдыр. Тәрчүмәләрин орижиналлары вә дикәр тәрчүмәләрлә мүгајисәли тәһлили тәдгигатчынын Сәһһәтә аид етдији «пешәкар тәрчүмәчи» ифадәсинә һагг газандырыр.

Дөрдүнчү фәсилдә Сәһһәтин сәнәтә бахышыны вә сәнәткарлығыны тәдгиг едән әдәбијјатшүнас сәнәтин ичтимаи әһәмијјәти, вәтәндаш тәрбијәсиндә әдәбијјатын ролу, јазычынын вәтәндашлыг мөвгеји барәдә шаирин фикирләрини, епигон поезијаја гаршы вә јени ше'р уғрунда апардығы әдәби мүбаризәсини, әсәрләринин дил вә үслуб мәзијјәтләрини өн плана чәкмишдир. Қитабын мараглы чәһәтләриндән бири дә будур ки, о тәкчә Сәһһәтин сәнәткар талејини ишыгландырмагла мәһдудлашмыр, һәм дә шаирин јашадығы дөврүн ичтимаисијаси, мәдәни-әдәби мәнзәрәсини охучунун көзләри гаршысында чанландырыр. Бу мәнзәрәнин фонунда романтик шаирин шәхси вә әдәби талеји даһа ајдын көрүнүр, халгынын һәјатында онун ојнадығы ролун гијмәти дәгигләшир. Қитабын сонунда Аббас Сәһһәтин һәјат вә јарадычылығына аид әсас тарихләр, онун әсәрләринин нәшри, шаир һаггында јазылмыш әсәрләрин мәнбәләри барәдә дә мә'лумат верилмишдир.

Чохиллик ахтарышларын, кәркин зәһмәтин, сәриштәли вә илһамлы тәдгигатчы гәләминин мәһсулу олан «Аббас Сәһһәт» китабы вахтилә адсыз, хәбәрсиз, һејкәлсиз, еһтијач ичәрисиндә һәјатдан кетмиш шаирә охучуларын гәлбиндә мәһәббәтдән јапылмыш, Сәһһәт адлы бир һејкәл учалдыр.

Вурғун ӘЈЈУБОВ.